

FILOCALIA III

FILOCALIA

SAU

CULEGERE DIN SCRIERILE
SFINȚILOR PĂRINȚI, CARE ARATĂ
CUM SE POATE OMUL CURĂȚI,
LUMINA ȘI DESĂVÎRȘI

III

SFÎNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL

Traducere din grecește, introducere și note de
pr. prof. dr. DUMITRU STĂNILOAE
Membru al Academiei Române

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactori: S. Skultéty, Georgeta-Anca Ionescu
Coperta: Ioana Nedelcu
Macheta: Corneliu Radu
DTP: Andreea Dobreci, Carmen Petrescu

Tipărit la Radin Print,
prin reprezentantul său exclusiv pentru România,
4 Colours, www.4colours.ro

© HUMANITAS, 1999, 2017

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Filocalia sau Culegere din scrierile Sfinților Părinți,
care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși /
trad. din grecește, ed., introd. și note de pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae. –
București: Humanitas, 2017

12 vol.

ISBN 978-973-50-5602-5

Vol. 3: Sfântul Maxim Mărturisitorul. – 2017. –

ISBN 978-973-50-5622-3

I. Stăniloae, Dumitru (trad.; ed. șt.)

2

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

SFÎNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL

CUVÎNT ÎNAINTE LA PRIMA EDIȚIE

Cu ajutorul bunului și atotputernicului Dumnezeu iese la lumină al III-lea volum din *Filocalia*. Cerem iertare cititorilor că volumul acesta e o hrană duhovnicească mai grea. Dar însemnătatea acestei scrieri a Sfîntului Maxim Mărturisitorul este prea mare ca să nu ne fi simțit ispitiți să o publicăm. Volumele următoare vor fi aproape toate cu mult mai ușoare.

Mai înainte de a spune cîte ceva despre scrierea ce-o publicăm în acest volum, mă simt dator să mulțumesc, într-o măsură chiar mai mare decît am făcut-o, Părintelui Ieromonah Arsenie pentru apariția acestei scrieri în românește.

De la scrierea aceasta a pornit munca mea de tălmăcire în iarna anului 1943–1944, și ceea ce mi-a dat curaj să lupt pînă la capăt cu greutatea neobișnuit de mari ale textului grecesc a fost – pe lîngă înțelegerea iubitoare a soției mele – stăruința întăritoare a Părintelui Arsenie, care a stat lîngă mine tot timpul traducerii, scriind întreg textul românesc în prima formă pe care am reușit să i-o dau. După isprăvirea ei a venit gîndul și curajul de a porni la tălmăcirea *Filocaliei*.

Dar recunoștință și mai mare i se cuvine pentru tipărirea ei. La decretarea stabilizării monetare, în 15 august 1947, erau tipărite din acest volum de-abia vreo 160 de pagini și, în lipsa de bani ce-a urmat, perspectivele și făgăduințele pe care mă bizuiam cînd anunțam pornirea volumului de față au căzut la pămînt. Credeam că va trece timp îndelungat pînă se va putea relua tipărirea.

Iată însă că ceea ce nu mă așteptam s-a realizat. Datorită abonamentelor pe care în cea mai mare parte le-a adunat P. C. sa – cu binecuvîntarea Î. P. S. Mitropolit Nicolae –, tipărirea volumului a fost dusă pînă la capăt.

Se poate spune fără exagerare că fără Părintele Arsenie și fără mișcarea religioasă trezită în jurul Mînăstirii Brâncoveanu, manuscrisele acestea ale *Filocaliei* ar fi avut și ele soarta pe care au avut-o alte manuscrise ale ei și ale altor traduceri păstrate în bibliotecile mînăstirilor. O repet: P. C. sa împreună cu mișcarea religioasă din jurul Mînăstirii Brâncoveanu sînt ctitorii *Filocaliei românești*. Se vede că duhul *Filocaliei*, pe care l-a reînviat P. C. sa în viața religioasă a poporului nostru, a fost condiția de maturitate pentru apariția scrierilor din *Filocalie* la lumina tiparului în românește. Cu cea mai mare însuflețire au răspuns la apelul P. C. sale brașovenii mei, care au dovedit aceeași dragoste de carte și de ortodoxie ca și înaintașii lor de totdeauna.

Trebuința ca Părintele Arsenie să fie aproape de locul tipăririi și obișnuința prietenilor mei, tipografia de la Arhidiecezana din Sibiu, cu scrișul meu m-au făcut să tipăresc și acest volum, și cred că și cel următor, tot la Sibiu, deși mi-ar fi fost – din alte puncte de vedere – cu mult mai la îndemîna să le tipăresc la București. Am voit apoi să sprijin vechea tiparniță a lui Șaguna.

*

Volumul de față cuprinde una dintre cele două opere mai mari ale Sfîntului Maxim Mărturisitorul, intitulată *Despre diferite locuri grele din Sfînta Scriptură*, scrisă pe la anul 631–633 și adresată egumenului Talasie, din care pricină îi spunem, pe scurt, *Răspunsuri către Talasie*.

Motivul care ne-a îndemnat să dăm în *Filocalia* această operă este următorul: În *Filocalia greacă* se cuprinde din opera Sfîntului Maxim Mărturisitorul, pe lîngă *Capete despre dragoste*, *Tîlcuire la Tatăl nostru* și *Capete gnostice*, încă o scriere: *Cele cinci sute de capete referitoare la teologie și economie, virtute și păcat*¹.

¹) Migne, P. G. 90, 1177A–1392C, Κεφάλαια θεολογικά τε καὶ οἰκονομικά καὶ περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας. În *Filocalia greacă* ele formează un corp cu *Capetele gnostice*, alcătuint la un loc 700 de capete, dintre care *Capetele gnostice* sînt date ca suta întîi și a doua, iar acestea, ca suta a treia pînă la a șaptea (*Filocalia*, ed. a II-a, pp. 232–256, 256–316). Dar titlul celor 200 de capete prime e deosebit de al celor 500 din urmă, de unde se vede că sînt două opere adunate la un loc. Titlurile coincid cu cele din P. G.

Dar întrucît prin cercetările lui W. Soppa² și M.Th. Disdier³ s-a stabilit că din aceste cinci sute de capete 422 sînt extrase literale sau aproape literale din *Răspunsuri către Talasie* și din scoliile ce-o însoțesc, ne-am gîndit că e preferabil să dăm această scriere în întregime pentru a înțelege mai bine cugetarea Sfîntului.

La aceasta ne-am simțit îndemnați cu atît mai mult, cu cît în urma acestor constatări sînt puternice motive să se creadă că nu Sfîntul Maxim însuși a alcătuit *Cele cinci sute de capete*, compilîndu-le din operele sale, ci lucrarea aceasta a întreprins-o un autor de mai tîrziu, poate chiar pe la începutul veacului al XII-lea. Părerea aceasta se întemeiază pe faptul că scoliile la *Răspunsurile către Talasie*, care au furnizat nu mai puțin de 221 de capete din cele cinci sute, probabil să nu fie ale Sfîntului Maxim, ci ale cuiva care a trăit după el. Este drept că în *Cuvîntul înainte* al scoliilor – care e de-o absurditate pe care Sfîntul Maxim n-a egalat-o, poate, niciodată⁴ – autorul lor își afirmă identitatea cu autorul *Răspunsurilor către Talasie*.⁵ Dar uîtînd de aceasta, adeseori prezintă în diferite scoliile ideile din *Răspunsuri* cu cuvîntul „zice“ („zice Sfîntul Maxim“ adică), arătîndu-l deci pe autorul *Răspunsurilor* ca deosebit de sine. Autorul scoliilor laudă uneori limpezimea, adîncimea, eleganța explicărilor din *Răspunsuri*, ceea ce n-ar fi putut face Sfîntul Maxim însuși. De multe ori scoliile se reduc la două, trei cuvinte, care nu aduc nici o contribuție la înțelegerea ideilor din *Răspunsuri*. Prin aceasta ele se vădesc ca simple notări pe care și le-a făcut un cititor atent, dar nu ca explicări reale, cum ar fi trebuit să fie dacă însuși Sfîntul Maxim s-ar fi gîndit apoi să facă prin ele mai de înțeles anumite pasaje din scrierea sa.⁶

Afară de aceste motive scoase din textul scoliilor, mai sînt și unele indicii externe care ne întăresc presupunerea că ele sînt de mai tîrziu. Patriarhul Fotie cunoștea *Răspunsurile către Talasie*, cum arată descrierea ce le-o face⁷, dar se pare că nu cunoștea scoliile. Deci e probabil ca acestea să fi fost alcătuite după 857, cînd a scris Fotie.

²) *Die diversa Capita unter den Schriften des heiligen Maximus Confessor in deutscher und quellenkritischer Beleuchtung*, Dresda, 1922, p. 135. ³) *Une œuvre douteuse de Saint Maxim le Confesseur: Les cinq Centuries Théologiques*, în „Échos d'Orient“, 34, 1931, pp. 160–178. ⁴) M.Th. Disdier, *op. cit.*, p. 164. ⁵) *Vezi infra*, p. 33; p. G. 90, 265. ⁶) M.Th. Disdier, *Une œuvre douteuse*, p. 165. ⁷) *Bibliotheca*, cod. 192; p. G. 103, 637A–645C.

Apoi patru dintre scolii îl muștră pe Nil cel Tînăr⁸, personaj care trebuie identificat cu discipolul lui Ioan Italul (de pe la 1040) și despre care Ana Comnena spune că a fost condamnat la Constantinopol de un sinod pe timpul împăratului Alexie Comnenul (1081–1118), pentru că susținea teza monofizită că omenitatea lui Hristos a fost îndumnezeită prin fire (φύσει θεωθῆναι τὸ πρόσλημμα), neînțelegînd nimic din uniunea ipostatică.⁹

Deci sau aceste patru scolii sînt adăugate ulterior, lucru care s-ar cere dovedit printr-o cercetare a manuscriselor, sau scoliile în întregime lor sînt scrise abia pe la sfîrșitul veacului al XI-lea. În acest caz nici cele *Cinci sute de capete* nu sînt scrise înainte de acest timp. Iar cum aceste *Cinci sute de capete* sînt atestate de manuscrise din veacul al XIII-lea, compilarea lor trebuie să se fi făcut în cursul veacului al XII-lea, probabil pe la începutul lui.¹⁰

Dar ar putea întreba cineva: Dacă scoliile provin de la un alt autor și dintr-un timp atît de tîrziu, de ce le-am tradus și pe ele în acest volum? Pentru că dacă nu toate, cel puțin o bună parte dintre ele aduc deslușiri însemnate ale ideilor din *Răspunsuri* sau întregiri prețioase (de pildă Scoliiile [20] și [21] la Răspunsul 65).

*

În ce privește conținutul scrierii *Răspunsuri către Talasie*, el este atît de bogat, încît cu greu poate fi rezumat. Opera aceasta s-ar cere mai degrabă lărgită prin tîlcuiri, decît comprimată într-un rezumat. Rezumarea este cu atît mai grea, cu cît ea nu desfășoară în formă sistematică conținutul ei de idei, ci-l prezintă împrăștiat și cu reveniri, din prilejul tîlcuirii unor pasaje obscure din Sfînta Scriptură, în a căror înșirare iarăși nu se poate constata vreo ordine oarecare.

⁸) Scolia [1] la Răspunsul 42 (p. G. 90, 409); Scolia [9] la Răspunsul 53 (p. G. 90, 508); Scolia [1] la Răspunsul 62 (p. G. 90, 661); Scolia [14] la Răspunsul 64 (p. G. 90, 729). ⁹) *Alexiada*, Cartea a X-a; p. G. 131, 697–700. În acest sens trebuie corectată traducerea Scoliei [1] la Răspunsul 62, unde am redat φυσιθεσιταί cu „cei ce socotesc că firile stau de sine“. Cred că termenul grecesc ar fi trebuit să fie φυσιοθεοταί, și înseamnă „cei ce susțin îndumnezeirea prin fire“. ¹⁰) M.Th. Disdier, *Une œuvre douteuse*, p. 166.

O altă greutate în calea unei rezumări este caracterul scrisului Sfântului Maxim. Chiar un Fotie s-a plîns că stilul Sfântului Maxim este încărcat, greoi și obscur, ocolind exprimarea directă și iubind metaforele.¹¹ Dar cercetătorii mai noi au constatat că dacă scrisul lui pare greoi, aceasta se datorește nu unei îngrămădiri de cuvinte fără rost, ci tocmai extraordinarei bogății de nuanțe a cugetării sale, căreia îi corespunde o tot atît de mare bogăție de cuvinte. Tixeront a putut spune: „Maxim este un mistic care totodată e și un metafizician, și un ascet, care din contactul cu filozofia aristotelică a cîștigat o stringență și o precizie a cugetării care în zadar ar fi căutate la Areopagitul”¹².

Gîndirea larg cuprinzătoare, adîncă și armonică a Sfântului Maxim și-a găsit o prezentare vrednică de ea în cartea de-o extraordinară densitate, temeinicie și pătrundere a lui Hans Urs von Balthasar, intitulată *Die kosmische Liturgie*.¹³

În teologia ortodoxă acest uriaș al cugetării creștine – poate cel mai mare dintre toți – nu și-a găsit încă o prezentare demnă de el. Gîndul de a încerca o asemenea întreprindere stîrnește un sentiment aproape paralizant. Este sentimentul pe care îl trezește un masiv alpin la gîndul de a-l îmbrățișa. În orice caz, întreprinderea de a-l prezenta pe Sfîntul Maxim reclamă un timp îndelungat pentru a fi dusă la un sfîrșit cît de cît mulțumitor. Altfel, tot ce-ai spune despre el ți se pare o impietate, o prezentare a muntelui prin cîteva fărîmături de piatră zgîriate din el sau printr-un desen stîngaci, care deformează și coboară maiestatea covîrșitoare a lui. Așa este, desigur, și ceea ce se va spune mai jos despre cugetarea acestui Sfînt, desfășurată în *Răspunsuri către Talasie*.

*

Unghiul din care vede și explică Sfîntul Maxim totul este Logosul divin. El dă sens vieții omenești și El umple de sensuri (de rațiuni) toate lucrurile lumii, în legătură cu care se trăiește într-un fel sau altul această viață. Normal, omul prin logosul din sine trebuie să fie împletit cu Logosul divin și cu rațiunile lucrurilor. Dar prin căderea în păcat s-a ascuns

¹¹⁾ P. G. 90, 268. ¹²⁾ *Précis de Patrologie*, 1934, p. 395. ¹³⁾ *Die kosmische Liturgie*, Herder, Freiburg im Breisgau, 1941.

deodată cu Logosul divin atât rațiunea personală, cât și rațiunile din lume. Omul a căzut în zona îngustă a simțirii prin care rămîne doar la suprafața sensibilă a lucrurilor. Prin aceasta a devenit irațional.¹⁴

Simțirea are înfii înțelesul de percepție a simțurilor, de lucrare de cunoaștere prin simțuri, fără nici o calificare morală sau imorală. Ca atare, ea e lăsată de Dumnezeu pentru ca prin ea mintea, sesizînd rațiunile din lucrurile sensibile, să urce spre cunoașterea lui Dumnezeu.¹⁵

Dar la ea se asociază foarte ușor o plăcere sau o durere, întrucît unele aspecte materiale ale lucrurilor sînt favorabile trupului, altele defavorabile. Simțirea ca plăcere sau durere prilejuită de lucruri e simțirea cea condamabilă, întrucît îl leagă pe om de suprafața materială a lucrurilor, făcîndu-l să uite de sensurile lor mai înalte și peste tot, de ordinea spirituală. Plăcerea și durerea aceasta legată de simțuri n-a avut-o omul la început, dar a avut în el o oarecare capacitate de a se bucura cu mintea de cele înrudite cu ea, de cele spirituale. Dar omul a coborît această capacitate de pe planul spiritual pe cel trupesc, unind-o cu simțirea. S-a produs, prin voia omului sau prin neatenția și lipsa unei voiri statornice, un transfer al capacității de plăcere de pe planul spiritual pe cel biologic. Astfel, omul și-a mutat plăcerea prin mijlocirea simțurilor spre cele sensibile.¹⁶ Această lipire a omului de cele sensibile fiind o cădere de la legătura cu ordinea spirituală e și o cădere de la firea sa, o cădere într-o existență paranaturală (de la κατὰ φύσιν la παρὰ φύσιν).¹⁷ Căderea nu constă numai în faptul că omul lucrează acum exclusiv cu simțurile, ci ea are un caracter total și înseamnă o pervertire a modului natural de a lucra, deși pervertirea înseamnă totodată o exagerare a lucrării prin simțuri și o ridicare a acestei lucrări la rolul de conducător. Caracterul total și pervertit al căderii se arată în faptul că simțurile nu lucrează nici acum singure, ci mintea (sau cugetarea) se pune în slujba lor, născocind moduri de plăcere din contactul lor cu suprafața materială a lucrurilor. În starea de curăție cugetarea încă era prezentă în simțire, dar nu ca să slujească simțirii în vederea plăcerii, ci ca să desprindă din aspectele sesizate prin ea rațiunile lucrurilor. În starea de curăție mintea era în simțire, dar și

¹⁴) Introducere, pp. 29–30; P. G. 90, 253. ¹⁵) Introducere, p. 23; P. G. 90, 245.

¹⁶) Răspunsul 61; P. G. 90, 628. ¹⁷) Loc. cit.

deasupra ei, conducînd simțirea din simțirea însăși. Acum e „coborîtă“ cu totul în simțire sau sub ea, fiind condusă de aceasta. Într-un anumit fel, omul căzut, deși a devenit irațional, totuși n-a concediat cu totul rațiunea, ci aceasta a căzut și ea cu el, părăsindu-și scaunul ei de judecător drept și imparțial și făurind argumente în favoarea patimilor. Astfel, omul e mai jos decît animalul pe care l-a întrecut în iraționalitate, mutînd rațiunea cea după fire în ceea ce e contrar firii¹⁸.

Dar pervertirea aceasta a cugetării în starea de cădere implică și o pervertire a simțurilor, căci simțurile numai călăuzite de rațiune acționează contrar firii și spre răul ei, prin exagerarea pătimașă a lucrării lor, abuzînd de funcția lor.¹⁹

Lipirea de latura văzută a lumii prin simțire și căutarea plăcerii ce o poate aceasta oferi trupului, precum și fuga de durerea ce poate proveni din ea dau naștere tuturor patimilor, ca tot atîția clești prin care ne ține suprafața sensibilă a lumii prinși de ea. Mai bine zis seva care hrănește sau se mișcă în toate patimile este iubirea trupească de sine (φιλαυτία), pe care omul caută să și-o satisfacă în legătură cu suprafața materială a lumii.²⁰

Un mare rol dețin în concepția Sfîntului Maxim plăcerea și durerea. Căutarea plăcerii naște un șir de patimi, fuga de durere, alt șir.²¹ Dar între plăcere și durere este și o cauzalitate reciprocă neconținută. Ele se succedă ca într-un cerc vicios. Căutînd plăcerea, omul va avea în mod sigur, după gustarea ei, durerea. Iar fugînd de durere, caută scăpare în brațele plăcerii, ca să dea dincolo de ea de o durere și mai mare. Nu poate rupe nimeni acest cerc de fier al plăcerii și al durerii, ca să rămînă numai cu plăcerea. Cine caută plăcerea dă de durere, cine fuge de durere dă, prin plăcere, tot de durere.²² Dar de aici nu rezultă un fatalism. Această înlănțuire poate fi biruită. Și nu treptat, printr-o îmblînzire în cursul multor reincarnări, ci printr-o sărire în afară de cercul plăcerii și al durerii. E necesar să stai neclintit și la ispita plăcerii, și la amenințarea durerii, ca un ac de balanță imobilizat. Aceasta e starea de nepătimire, starea omului nepătimaș.²³ Ea nu e însă o nesimțire de cadavru, în sensul apatiei budiste.

¹⁸) Introducere, p. 29; P. G. 90, 253. ¹⁹) Răspunsul 65; P. G. 90, 749. ²⁰) Introducere, p. 30; P. G. 90, 256C. ²¹) Loc. cit. ²²) *Ibidem*, p. 29; P. G. 90, 253. ²³) „Deci cel

Pentru a înțelege acest lucru trebuie să vedem însă de unde au apărut plăcerea și durerea trupească.

Plăcerea și durerea trupească s-au putut naște prin faptul că omul, ca făptură mărginită, a fost dotat de Dumnezeu, cum arătam mai sus, cu capacitatea de a se bucura de ceea ce-l întregește pe planul esențial sau spiritual al ființei sale, adică de Dumnezeu, și de a se îndurera de împușinarea vieții sale spirituale prin depărtarea ei de izvorul adevăratei sale existențe. Numai lui Dumnezeu nu-I e dat de a alterna bucuria cu durerea sau măcar de a încerca o bucurie nouă printr-un plus de viață ce I-ar veni din afară, odată ce e nesfârșit. Dar omul, avînd și o latură trupească, capacitatea de bucurie sau de întristare ce-o are în totalitatea ființei sale s-a obișnuit să se actualizeze ca plăcere pentru ceea ce-i sporește viața trupească – pîrîndu-i-se că aceasta e o sporire a ființei sale integrale – și ca neplăcere pentru ceea ce-i restrînge prosperitatea trupească, confundînd iarăși trupul cu totalitatea ființei sale. Iar cele ce-i sporesc sau îi împușinează viața trupească sînt lucrurile sensibile. Astfel, prin cădere binele și răul pentru om s-au limitat la ceea ce-i bine și rău pentru trup, adică la lumea sensibilă; aceasta-i cunoștința sau falsa cunoștință la care a ajuns prin cădere, cunoștința pe care i-a dat-o lumea ca pom al cunoștinței unui astfel de bine și astfel de rău. Astfel, omul n-a mai socotit că binele stă în planul spiritual și n-a mai socotit nici răul ca lipsă a bunurilor spirituale.²⁴

Că plăcerea și durerea n-au apărut din nimic, ci sînt o întoarcere spre cele materiale a unei energii prin care omul e menit să caute cele spirituale și să evite pierderea lor se arată și din faptul că atît pentru căutarea și bucuria de cele bune, cît și pentru fericirea și întristarea de cele rele sufletul omenesc are cîte o facultate: a poftei și a mîniei. Aceste facultăți nu s-au născut prin orientarea omului spre cele sensibile, ci prin aceasta numai s-au pervertit și ele, ca și rațiunea, ca și simțirea, întorcîndu-se

ce nu dorește plăcerea trupească și nu se teme deloc de durere a ajuns nepătimitor. Căci deodată cu acestea și cu iubirea trupească de sine, care le-a născut, a omorît toate patimile ce cresc prin ea și prin ele" (Introducere, p. 34; P. G. 90, 260–261).²⁴) Introducere, p. 32; P. G. 90, 257; Răspunsul 43; P. G. 90, 412–413; Întrebarea 21; P. G. 90, 312.

spre ceea ce nu trebuie sau revărsându-și întreaga energie în simțire. Așa se explică și apariția afectelor conforme cu firea, după căderea în păcat a omului. Aceste afecte sînt pofta de mîncare și plăcerea de ea, frica de durere și de moarte, un fel de manifestări ale instinctelor de conservare trupească. Pînă sînt ținute în frîul rațiunii, limitîndu-se la ceea ce e necesar existenței trupului, aceste afecte sînt ireproșabile. Dar cînd sînt satisfăcute cu exagerare, ele devin patimi păcătoase.²⁵ De aceea ele nu trebuie suprimate cît trăim pe pămînt. Dar la viața viitoare nu se mai mută cu noi. Propriu-zis, la viața viitoare, cînd vom fi „minți pure“, nu se mai poate vorbi nici de poftă, nici de mînie, căci ele nu mai au mișcarea reflexă pe care o au în viața de aici, odată ce numai Dumnezeu lucrează atunci în om. Dar tot rămîn într-o oarecare formă, și anume cea dintîi cu „o dorință ce se desfată de cele dumnezeiești“, iar cea de-a doua ca „vigoarea nesfîrșită a dorului ce se bucură de ele“²⁶.

Dar dacă-i așa, ieșirea din cercul de fier al plăcerii și al durerii trupești nu înseamnă o încremenire în nesimțire, ci ridicarea la o altă plăcere și la o altă vigoare, de ordin spiritual, care, departe de a slăbi firea, îi dau adevărata întărire.

Dar acum să vedem cum a devenit cu puțință ca omul să sară din cercul plăcerii și al durerii trupești sau să se elibereze de patimi?

Putința aceasta i-a dat-o coborîrea și lupta Logosului în trup. După ce omul căzuse din legătura și vederea clară a Logosului prin rațiunea din sine și prin rațiunile din lume, în mocirla întunecoasă a laturii văzute a lumii, în care orbecăia purtat de simțirea lipsită de vederea rațiunii, tot Logosul a întreprins să-l scape, coborîndu-se însuși pe cîmpul de luptă în care zăcea omul învins. Lupta ce-o întreprinde Logosul acum și pe care ajutați de el trebuie să o întreprindem și noi ia un caracter ascetic. Trebuie să se dea o luptă în firea omenească însăși pentru a se răsturna dominația simțirii asupra rațiunii și cugetării, pentru a se lua vălul simțirii de pe cugetare²⁷, ca aceasta să poată vedea razele Logosului în lume și

²⁵) Răspunsul 1; P. G. 90, 269. ²⁶) Răspunsul 55; P. G. 548D–549B. ²⁷) Cugetarea sau mintea e fața omului, e adevărata manifestare a lui ca ființă spirituală. Cu această față descoperită trebuie să oglindească slava Logosului din sine și din lume ca un alt Moise (Introducere, p. 35; P. G. 90, 261).

CUPRINS

SFÎNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL

<i>Cuvînt înainte la prima ediție</i>	7
Smeritul monah Maxim către preacuviosul presbiter și egumen Talasie: despre diferite locuri grele din dumnezeiasca Scriptură	21
Cuvînt înainte la scoliile așezate în urma răspunsurilor	33
Întrebarea 1: Despre afecte	36
Întrebarea 2: Despre lucrarea lui Dumnezeu	38
Întrebarea 3: Despre omul cu ulciorul	40
Întrebarea 4: Despre veșmintele Mîntuitorului	42
Întrebarea 5: Despre blestemul lui Adam	44
Întrebarea 6: Despre îndoita naștere din Dumnezeu	46
Întrebarea 7: Despre binevestirea celor morți	49
Întrebarea 8: Dumnezeu este lumină	50
Întrebarea 9: Ce ne-a descoperit și ce ne va descoperi Dumnezeu	51
Întrebarea 10: Despre cele două temeri de Dumnezeu	52
Întrebarea 11: Starea dintii a îngerilor	55
Întrebarea 12: Despre cămașa mînjită de trup	56
Întrebarea 13: Despre „cele nevăzute ale lui Dumnezeu“	56
Întrebarea 14: Ce este închinarea la făpturi	58
Întrebarea 15: Despre prezența Duhului în toate	58
Întrebarea 16: Despre vițelul de aur din pustie	60
Întrebarea 17: Moise amenințat cu uciderea	63
Întrebarea 18: Îndreptarea din lege	66
Întrebarea 19: Judecata după lege	66
Întrebarea 20: Despre smochinul fără rod	67
Întrebarea 21: Despre dezbrăcarea stăpînirilor	69
Întrebarea 22: Despre sfîrșitul veacurilor ajuns la noi	75

Întrebarea 23: Despre tronul lui David dat lui Iisus	81
Întrebarea 24: Cele două străji trecute de Petru	83
Întrebarea 25: Hristos e capul bărbatului	85
Întrebarea 26: Nabucodonosor, sluga Domnului	92
Întrebarea 27: Descoperirea despre Corneliu	98
Întrebarea 28: Amestecarea limbilor	104
Întrebarea 29: Prorocirea despre suirea lui Pavel la Ierusalim	106
Întrebarea 30: Paharul și botezul	109
Întrebarea 31: Dumnezeu nu locuiește în temple făcute de mâini	110
Întrebarea 32: Dibuirea lui Dumnezeu	111
Întrebarea 33: Credința mută munții	112
Întrebarea 34: Ce primim prin rugăciune	114
Întrebarea 35: De ce mîncăm trupul și sîngele Cuvîntului, dar nu și oasele?	115
Întrebarea 36: Ce înseamnă trupul și sîngele animalelor jertfite?	117
Întrebarea 37: Despre ștergarele puse pe trupul Apostolului Pavel	119
Întrebarea 38: Despre cei șapte frați luați de o femeie	122
Întrebarea 39: Înțelesul celor trei zile cît au stat mulțimile lîngă Domnul	123
Întrebarea 40: Despre cele șase vase cu apă de la nunta din Cana	126
Întrebarea 41: Despre cei cinci bărbați ai samarinencii	131
Întrebarea 42: Cum s-a făcut Domnul păcat?	133
Întrebarea 43: Deosebirea între pomul vieții și pomul cunoștinței binelui și răului	136
Întrebarea 44: În ce înțeles zice Dumnezeu: „Iată, Adam s-a făcut ca unul dintre noi“	138
Întrebarea 45: Ce înseamnă pieptul legănat și brațul drept	140
Întrebarea 46: Despre deosebirea între oglindă și ghicitură	141
Întrebarea 47: Despre „glasul celui ce strigă în pustie“	143
Întrebarea 48: Și a zidit Ozia turnuri în Ierusalim	150
Întrebarea 49: Iezechia astupă izvoarele	159
Întrebarea 50: Îngerul nimicește oastea lui Sanherib	170
Întrebarea 51: Mulți aduceau daruri lui Dumnezeu și plocoane lui Iezechia	177
Întrebarea 52: Iezechia se înalță, apoi se smerește	186
Întrebarea 53: Despre îngroparea lui Iezechia	193
Întrebarea 54: Zorobabel binecuvîntă pe Domnul	198
Întrebarea 55: Numărătoarea celor întorși din Babilon	216

Întrebarea 56: Despre zidirea templului	239
Întrebarea 57: Mult poate rugăciunea lucrătoare a dreptului	247
Întrebarea 58: Bucuria în întristări	249
Întrebarea 59: Despre căutare și cercetare	256
Întrebarea 60: Taina lui Hristos, rînduită dinainte de veacuri	267
Întrebarea 61: E vremea să înceapă judecata de la casa lui Dumnezeu	273
Întrebarea 62: Despre secera văzută de Zaharia	285
Întrebarea 63: Despre candelabrul văzut de Zaharia	296
Întrebarea 64: Despre prorocul Iona și Ninive	313
Întrebarea 65: Despre ghibeoniți și urmașii lui Saul	337